

UKM 05/10

Tro og kirke i det offentlige rom

Bakgrunn for saken

Relasjonen mellom Den norske kirke og staten skal endres. Kristendommen skal ikke lenger være statens offentlige religion.

Når statens forfatning endres, utfordres Den norske kirke av krav om livssynsnøytralitet i det offentlige rom. Også enkeltpersoner blir stilt overfor dette kravet, og det gjelder ikke først og fremst kristne. Det stilles spørsmål ved om troende har rett til å bære synlige tegn på at de tror.

Livssynsmangfoldet i Norge er blitt større og mer synlig. Som majoritetskirke har Den norske kirke et særlig ansvar for å bidra til at tros- og livssynsminoriteter ikke blir diskriminert, verken i lovverket eller i samfunnsfellesskapet. Samtidig kan det være verdt å reflektere nærmere over hva trossamfunnene og troende mennesker har felles når de møter krav om nøytralitet forstått som ikke-religiøsitet.

Det offentlige har ingen tro, men troende har rett til å vise og praktisere sin tro offentlig.

Utfordringsspørsmål til komiteen

- Er religion en privatsak?
- Bør det offentlige rom være livssynsnøytralt?
- Kan religiøst begrunnede argumenter brukes i politiske debatter?
- Har du opplevd å bli avvist som kristen?
- Finnes det steder eller sammenhenger der kristen tro blir sett på som upassende?
- Opplever du at du tilhører en livssynsmajoritet?
- Det er offisiell norsk politikk å føre "en aktivt støttende tros- og livssynspolitikk". Dette er en anerkjennelse av at tros- og livssynssamfunnene tilfører samfunnsfellesskapet noe av verdi. Hvordan skal Den norske kirke møte en slik forventning?

- *Kristendommen og Den norske kirkes stilling som kulturbærer er utfordret av krav om livssynsnøytralitet i det offentlige rom. Samtidig oppstår det diskusjoner rundt troendes rett til å bære synlige tegn på at de tror.*
- *Tros- og livssynsfriheten gir mennesker rett til selv å velge religiøs tilhørighet og til å utøve sin tro privat og offentlig.*
- *Den norske kirke har som majoritetskirke et særlig ansvar for å bidra til at tros- og livssynsminoriteter ikke blir diskriminert, verken i lovverket eller i samfunnsfellesskapet*
- *Religiøs tro har betydning for menneskers livstolkning og livsmestring, og det er offisiell norsk politikk å gi tros- og livssynssamfunn økonomisk støtte.*

Saksfremlegg:

Felles liv i det offentlige rom

Ordet offentlig kommer fra tysk "offen", som betyr åpen. Ordet viser til det som er felles. Begrepet "det offentlige rom" betegner både fysiske steder som er åpne og tilgjengelige for alle, og fellesarenaer i samfunnet, der vårt felles liv leves, diskuteres, analyseres og studeres.

Demokrati forutsetter en diskuterende offentlighet. Det offentlige rom betegner derfor ofte rett og slett offentlig ordskifte eller debatt. I en mer utvidet mening betegner begrepet samfunnsinstitusjoner og arenaer der det sivile samfunn bygges og utfolder seg.

I dette saksfremlegget brukes "det offentlige rom" i alle disse betydningene: Offentlige steder (som butikker, parker, arbeidsplasser, offentlige kontorer og kirkerom), offentlig debatt (slik den finner sted i media, og eksempelvis på UKM, i tidsskrifter og på nett), offentlige institusjoner (som skole, utdanningssteder og NRK) og andre fellesarenaer (som feiringer av nasjonale begivenheter).

Den norske kirke er synlig og hørbar i det fysiske offentlige rom med sine kirkebygninger og klokker som ringer inn til gudstjeneste. Kirken utgjør selv en diskuterende offentlighet (UKM, Kirkemøtet, råd og utvalg), og kirken diskuteres i det offentlige rom.

Ny relasjon mellom stat og kirke – en ny tros- og livssynspolitikk

De politiske partiene på Stortinget ble i 2008 enige om at forholdet mellom Den norske kirke og staten skulle endres. I 2012 blir Grunnloven forandret slik staten ikke lenger har en offentlig religion. Kirkemøtet har støttet en slik reform av staten. På sikt innebærer dette også at staten ikke skal styre kirken.

Målet som stortingsflertallet og kirken er enige om, er at staten skal bli sekulær (verdslig). Den skal ikke være religiøst begrunnet. Den norske kirke støtter arbeidet for å endre og samordne lovverket slik at tros- og livssynssamfunnene i landet blir behandlet likt.

En sekulær stat kan likevel legge til rette for og støtte opp om religiøst liv og trosutfoldelse, for eksempel ved å gi statsstøtte til tros- og livssynssamfunn, slik det gjøres i Norge. Det offentlig oppnevnte utvalget som skal utrede tros- og livssynspolitikken i Norge (Ståsett-utvalget), har fått som utgangspunkt at staten skal føre en "aktivt støttende tros- og livssynspolitikk".

Dette er en anerkjennelse av at tros- og livssynssamfunnene er viktige samfunnsinstitusjoner og at religion er en positiv kraft i menneskers liv. Religion har betydning for menneskers livstolkning og livsmestring.

Sekularitet og sekularisme

Det kan være hensiktsmessig å rydde litt i de begrepene som ofte brukes i diskusjonene om hvorvidt religion bør være synlig i det offentlige rom. Det latinske ordet *seculum* viser til livet i den verdslige verden, det som angår det dennesidige og ikke det hinsidige.

Oddbjørn Leirvik har argumentert for at vi bør skille mellom *sekularitet* og *sekularisme*. Vi kan si at *sekularitet* handler om vårt felles liv i verden, uavhengig av tro. Her bør vi bestrebe oss på å utvikle et felles forpliktende språk for livet i den verden vi deler. Dette har betydning for hva slags språk og argumenter det er hensiktsmessig å bruke i for eksempel diskusjoner. At "det står i Bibelen" eller at "Gud har pålagt oss" noe, gjør ikke nødvendigvis inntrykk på mennesker som ikke tror på Gud eller som ikke kjenner seg forpliktet på Bibelens ord.

Sekularisme tar gjerne utgangspunkt i at bare det dennesidige finnes, og at dette derfor er det eneste vi bør og kan samle oss om. Fra et sekularistisk standpunkt vil et offentlig rom uten synlig religiøsitet framstå som nøytralt. At ateisme (tro på at det ikke finnes noen gud) er livssynsnøytralt, er imidlertid ikke like lett å forsvare.

Religion i den offentlige samtalen

Religiøse symboler har ofte vært tema i den offentlige samtalen de siste årene. Hvor, når og på hvilken måte skal folk kunne vise sin religiøse tilhørighet? Kan en lærer bære kors rundt halsen? Kan betjeningen på IKEA ha på seg turban? Kan en politikvinne gå med hijab?

Religiøs tilhørighet brukes stadig oftere som merkelapp på folk. Folk som på 1970-tallet ble kalt *fremmedarbeidere*, ble på 80-tallet kalt *innvandrere*. På 90-tallet ble uttrykket *nye landsmenn* tatt i bruk, mens mange av de samme menneskene ble identifisert som *muslimer* på 2000-tallet.

Flere identifiserer seg ved hjelp av religiøs tilhørighet i dag enn for noen tiår siden. Religion er blitt en kulturell merkelapp. En kan møte etnisk norsk ungdom som sier at de er kristne, uten at det nødvendigvis betyr at de har en særskilt kirkelig tilhørighet eller har et aktivt trosliv. Samtidig er mange minoritetsungdommer aktive kristne, de fleste i trossamfunn utenfor Den norske kirke.

Disse eksemplene viser at religion er noe det oftere blir snakket om i den offentlige samtalen. Dette betyr ikke nødvendigvis at tro og religiøse forestillinger er mer aktuelle, nærværende eller synlige enn før. I Norge har kristendommen og Den norske kirke vært sett på som to sider av samme sak, og kristendommens dominans har vært utfordret siden 1870-tallet. Det nye nå er at andre kirkesamfunn og religioner er blitt merkbart mer til stede. Mennesker som kjenner seg forpliktet på troen sin, syns bedre og utfordrer mer når de ikke tilhører flertallsreligionen. Dette utfordrer kristne så vel som ikke-troende i Norge.

Kristendom i Norge

Kristendommen har en lang tradisjon som kulturbærer i Norge. Jesu oppstandelsesdag (søndag) og kristne helligdager er fridager. Kirkebygningene er sentralt og samlende plassert i bygder og byer. Mange kjenner tilknytning til kirken på hjemstedet, selv om de ikke oppsøker den så ofte.

79 prosent av befolkningen er medlemmer av Den norske kirke. I tillegg tilhører 55 prosent av dem som er registrert i tros- og livssynssamfunn utenfor Den norske kirke, andre kristne trossamfunn (246 000). Det er stor oppslutning om kristne livsriter som dåp, konfirmasjon, kirkelig vigsel og begravelse forrettet i kirken.

Siden Den norske kirkes menigheter dekker alle kommuner i landet, har Dnk offentlige oppgaver på vegne av hele samfunnet. For eksempel har kirken ansvar for gravplasser, også for dem som ikke tilhører kirken. Kirkens tjeneste ved ulykker og katastrofer er en del av den offentlige beredskapen, både lokalt og nasjonalt. Prester og diakoner går med dødsbud og involverer personell fra andre trossamfunn.

Kirken kan noe om mennesker i krise og sorg, og folk erfarer at de trenger kirken i slike situasjoner. Kirken oppleves relevant, både for den enkelte og for den offentlige samtalen om større hendelser. Kirken tilbyr et sted å være sammen, den gir omsorg, og den har et språk, ritualer og symboler som hjelper mennesker som er i nød. Stadig oftere er det en prest som intervjues når media skal sette ord på det meningsløse ved større kriser. Det tennes lys, det holdes minnestunder. Kristendommen er synlig i det offentlige rom.

Slik er det også på festdager mange steder i landet. Kirken er med i feiringen av nasjonaldagen. Vår og høst setter konfirmasjonshelger preg på lokalsamfunn, og skoler inviteres til å feire gudstjeneste i kirken.

Religionen i språket

Språket former en kulturs måte å se verden på. Forsoning, nåde, tilgivelse, hellighet, synd, frelse, himmel og helvete, for ikke å snakke om et mangfoldig begrep om kjærlighet, er eksempler på ord i den norske språket som særlig henter mening fra kristendommens univers av forestillinger.

Ordene brukes også i rent verdslig betydning, og det kan være verdt å reflektere over hvorvidt en kristen forståelse av slike begreper kan tilføre den offentlige samtalen noe. Språk som er i bruk, er alltid i endring. De som bruker språket er med på å gi ordene mening.

Maktforhold uttrykkes også gjennom språket. Å beherske et språk, gir makt. Å være den som definerer hva ord betyr, gir makt. Å være i posisjon til å definere noens identitet, oppfatninger, tro eller tilhørighet gjennom måten det snakkes om dem på, gir makt.

I den offentlige samtalen blir troende møtt med krav om å oversette sine religiøse forestillinger til allmenne forestillinger som andre kan slutte seg til. Andre har tatt til orde for at også det religiøse språket bærer i seg syn på virkeligheten og måter å se verden på, som kan tilføre den offentlige samtalen noe.

Retten til å tro og religionsutøvelse

For å besvare utfordringsspørsmålene kan det være aktuelt å se nærmere på forholdet mellom tro og religionsutøvelse. Tro og religionsutøvelse har med forholdet mellom individ og fellesskap å gjøre. Er det enkeltmennesker som tror, eller er religion noe som utøves i fellesskap?

Religiøs tilhørighet, identitet og praksis handler ikke nødvendigvis om tilslutning til religiøse dogmer eller individuell tro som lar seg formulere i læresetninger. De fleste steder i verden handler religion om fellesskap, tradisjon, samfunnsmessig tilhørighet og deltakelse i kulturelle praksiser (måter å gjøre ting på).

Rett til fri religionsutøvelse innebærer rett til å bekjenne, til å misjonere og til å dele troen med andre. Religionsutøvelse handler om deltakelse i trosfellesskap, ritualer og andre religiøse og kulturelle praksiser. FN slår fast at det er en menneskerett å kunne utøve sin tro, privat så vel som offentlig.

Gudshus er dessuten synlige og arrangementene der er offentlige. Mange troende kjenner seg forpliktet på holdninger, verdier og måter å leve på som ikke kan skjules. Retten til ikke å bli diskriminert, handler også om retten til ikke å skjule sin identitet som troende. For barn og unge kan det handle om retten til å få sin identitet anerkjent og bekreftet også i skolen.

Religion i skolen og synet på kunnskap

Skolen er stedet der så godt som alle barn i Norge først deltar i et offentlig rom. I skolen deltar alle i et forpliktende fellesskap. Skolen er dessuten det stedet barn og unge tilbringer mest tid utenfor hjemmet. Troens plass i skolen er derfor viktig.

Kirkens dåpsundervisning ble tidligere (fram til 1969) ivaretatt av den offentlige skolen. Slik er det ikke lenger. Skolen er for alle, og kirken og andre trossamfunn må ta seg av trosopplæringen selv. Dette betyr ikke at skolen ikke skal gi undervisning i kristendom, livssyn og andre religioner. Dette er samfunns- og kulturkunnskap som det er viktig at barn i Norge tilegner seg. I skolen ivaretas dette gjennom skolefaget religion, livssyn og etikk (RLE) og i den generelle kulturformidlingen som skjer i skolen. Skolegudstjenester regnes av myndighetene ikke som en del av undervisningen i RLE, men som kultur- og tradisjonsformidling.

I regelverket for norsk skole skilles det mellom undervisning og forkynnelse. Et slikt skille setter begrensninger for hvilke undervisningsmetoder som kan tas i bruk i skolen. En mest mulig nøytral livssynsundervisning bør, etter manges mening, i størst mulig grad henvende seg til barnas intellekt. Barn lærer imidlertid best ved å oppleve, erfare, gjøre og delta. Dette er et dilemma for skolen, men her har kirken en annen frihet i sin trosopplæring.

Et skille mellom forkynnelse og undervisning er ikke alltid lett å trekke opp. Derfor har foreldre og barn i Norge rett til selv å definere hva barna skal delta i. Lovverket sikrer barn og foreldre rett til fritak fra undervisning som de opplever som utøving av en annen religion eller tilslutning til et annet livssyn, eller som de opplever som støtende eller krenkende.

Minoritet og majoritet, innenfor og utenfor

Til tross for at kristendommen står sterkt i kulturen og at Den norske kirke har nærmere 80 prosent av befolkningen som medlemmer, opplever mange kristne ungdommer seg som del av en minoritet. Vennene deres er ikke troende, de går ikke til gudstjeneste og deltar ikke i noe kristent arbeid. Dette finnes kanskje heller ikke kristent arbeid der de bor. Det å snakke høyt om tro kan være vanskelig.

Det er mange måter å være innenfor og utenfor på.

Vedlegg Sak 05/11

FNs verdenserklæring om menneskerettighetene: Artikkel 18.

Enhver har rett til tanke-, samvittighets- og religionsfrihet. Denne rett omfatter frihet til å skifte religion eller tro, og frihet til enten alene eller sammen med andre, og offentlig eller privat, å gi uttrykk for sin religion eller tro gjennom undervisning, utøvelse, tilbedelse og ritualer.

FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter: Artikkel 18

1. Enhver skal ha rett til tankefrihet, samvittighetsfrihet og religionsfrihet. Denne rett skal omfatte frihet til å bekjenne seg til eller anta en religion eller tro etter eget valg, og frihet til alene eller sammen med andre, offentlige eller private, å utøve sin religion eller tro gjennom gudstjeneste, iakttagelse av religiøse skikker, andaktsøvelser og undervisning.

FNs konvensjon om barns rettigheter: Artikkel 13

1. Barnet skal ha rett til ytringsfrihet; denne rett skal omfatte frihet til å søke, motta og meddele opplysninger og ideer av ethvert slag uten hensyn til grenser, enten det skjer muntlig, skriftlig eller på trykk, i kunstnerisk form eller gjennom en hvilken som helst uttrykksmåte barnet måtte velge.

2. Utøvelsen av denne rett kan undergis visse begrensninger, men bare begrensninger som er fastsatt ved lov og som er nødvendige:

a) av hensyn til andres rettigheter eller omdømme, eller

b) for å beskytte nasjonal sikkerhet, offentlig orden (ordre public) eller offentlig helse eller moral.

FNs konvensjon om barns rettigheter: Artikkel 14

1. Partene skal respektere barnets rett til tankefrihet, samvittighetsfrihet og religionsfrihet.

2. Partene skal respektere foreldrenes, eventuelt vergenes, rett og plikt til å veilede barnet om utøvelsen av hans eller hennes rettigheter på en måte som er i samsvar med barnets gradvise utvikling.

3. Frihet til å gi uttrykk for sin religion eller overbevisning kan bare undergis de begrensninger som er fastsatt ved lov og som er nødvendige for å beskytte offentlig trygghet, orden, helse eller moral eller andres grunnleggende rettigheter og friheter.

Grunnlovsendringer etter Stortingsforliket om stat-kirke 2008:

Våren 2012 vedtar Stortinget følgende endringer i Grunnloven:

Grl. § 2 endres fra: "Alle Indvaanere af Riget have fri Religionsøvelse.

Den evangelisk-lutherske Religion forbliver Statens offentlige Religion. De Indvaanere, der bekjende sig til den, ere forpligtede til at opdrage deres Børn i samme."

til: "Værdigrundlaget forbliver vor kristne og humanistiske Arv. Denne Grundlov skal sikre Demokrati, Retsstat og Menneskerettighederne."

Grl. § 4 endres fra: "Kongen skal stedse bekjende sig til den evangelisk-lutherske Religion, haandhæve og beskytte denne." **til:** "Kongen skal stedse bekjende sig til den evangelisk-lutherske Religion."

Grl. § 16 endres fra: "Kongen anordner al offentlig Kirke- og Gudstjeneste, alle Møder og Forsamlinger om Religionssager, og paaser, at Religionens offentlige Lærere følge de dem foreskrevne Normer." **til:** "Alle Indvaanere af Riget have fri Religionsøvelse. Den norske kirke, en evangelisk-luthersk kirke, forbliver Norges Folkekirke og understøttes som saadan af Staten. Nærmere Bestemmelser om dens Ordning fastsættes ved Lov. Alle Tros- og Livssynsamfund skal understøttes paa lige Linje."

Grl. §§ 21 og 22 "geistlige" tas ut.

Grl. § 12, annet ledd: oppheves

Grl. § 27, annet ledd: oppheves

Kapittel A endres til: Om Statsformen

Kapittel B endres til: Om den udøvende Magt, Kongen og den kongelige Familie og om Religionen.

Opplæringslova

§ 2-3a. Fritak frå aktivitetar m.m. i opplæringa

- Skolen skal vise respekt for elevane og foreldra sine religiøse og filosofiske overtydingar og sikre retten til likeverdig opplæring.
- Elevar skal etter skriftleg melding frå foreldra få fritak frå dei delar av undervisninga ved den enkelte skolen som dei ut frå eigen religion eller eige livssyn opplever som utøving av ein annan religion eller tilslutning til eit anna livssyn, eller som dei på same grunnlag opplever som støytande eller krenkjande. Det er ikkje nødvendig å grunngi melding om fritak etter første punktum.
- Det kan ikkje krevjast fritak frå opplæring om kunnskapsinnhaldet i dei ulike emna i læreplanen. Dersom skolen på eit slikt grunnlag ikkje godtek ei melding om fritak, må skolen behandle saka etter reglane om enkeltvedtak i forvaltningslova.
- Skolen skal ved melding om fritak sjå til at fritaket blir gjennomført, og leggje til rette for tilpassa opplæring innanfor læreplanen.

- Skoleeigaren skal årleg informere elevane og foreldra til elevar under 15 år om reglane for fritak og om innhaldet i opplæringa.
- Elevar som har fylt 15 år, gir sjølv skriftleg melding som nemnt i første ledd.

Mandat for regjeringens utredning av tros- og livssynspolitikk (Stålsett-utvalget)

Kan lastes ned her:

http://www.regjeringen.no/upload/KUD/Samfunn_og_frivillighet/Tro-og_livssyn/PRM-52-10-Utvalg_for_gjennomgang_av_tros-og_livssynspolitikken-MANDAT.pdf

Om kirkens tjeneste ved ulykker og katastrofer

Se orientering på Den norske kirkes nettsider: <http://www.kirken.no/index.cfm?event=doLink&famId=2703>